

# HUMANIORA 5

## 1981-8

Udvalgte forskningsprojekter  
støttet  
Statens Humanistiske Forskningsråd  
1981-



# Indhold

Forskningsrådsstøtte – hvorfor og hvordan? . . . . .	
Af Mogens Brøndsted	
Medlemmer af Statens Humanistiske Forskningsråd 1981-82 . . . . .	
Underudvalgenes medlemmer . . . . .	
Beskrivelser af udvalgte enkeltprojekter . . . . .	
Birgit S. Nielsen: Karin Michaëlis' hjælp til tyske emigranter . . . . .	
Erik Strange Petersen: Ti års forskning i arbejderbevægelsens historie . . . . .	
Helle Otte: Fødselskontrol, kvindepolitisk krav eller ny social orden . . . . .	
Hans-Norbert Lahme: Socialdemokratiets forhold til landarbejderne . . . . .	
J. William Saxtorph: Socialisten Brecht . . . . .	
Lene Tybjerg Schacke: Georg Brandes i Rusland . . . . .	
Jørgen Hunosø: Sophus Claussens samlede lyrik – en tekstkritisk og kommenteret udgave i ni bind . . . . .	
Bo Hakon Jørgensen: Karen Blixen – en hævnende Diana . . . . .	
Marianne Alenius: Danmarks lærde kvinder . . . . .	
Nina Rosenstand: Mytens rolle i dag . . . . .	
Michael Harbsmeier: Rejsebeskrivelser og mentalitetshistorie . . . . .	
Torben Andersen: Afrikanske sprog . . . . .	
Michael Fortescue: Det vestgrønlandske sprog . . . . .	
Jørgen Fafner: Om genrejsningen af et humanistisk grundfag . . . . .	
Ole Togeby: Mål og midler i modersmålsundervisningen . . . . .	
Bo Jacobsen: Voksenundervisning og folkeoplysning – en mulighed for Danmark i 1980'erne . . . . .	
Marianne Dideriksen: Gymnasieundersøgelsen . . . . .	
Kirsten Larsen: Piger og drenge i skolen . . . . .	
Miriam Rovsing Olsen: Rituelle bryllupssange hos berberne . . . . .	
Bente Maegaard og Hanne Ruus: Hyppighedsundersøgelser i moderne dansk . . . . .	
Lisbet Torp Jensen: Europæiske kædedanse . . . . .	
Kirsten Sass Bak: Sang og kulturtraditioner i Sønderjylland . . . . .	
M. Scott Hansen: Et tysk fæstningsværk i Sønderjylland fra Første Verdenskrig . . . . .	
Anders Monrad Møller: Baggrunden for den sene sejlskibstid . . . . .	
Erik Brinch Petersen: Stenalderboplads i Vedbæk . . . . .	
Helle Juel Jensen: Slidspor på flintredskaber fra Danmarks stenalder: hvad kan de fortælle? . . . . .	
Inge Nielsen: Romerske badeanstalter . . . . .	
Robert Egevang: Søborg, den forsvundne købstad . . . . .	
Carsten Breengard: Kongemagt og præstestand i Danmarks middelalder . . . . .	
Lauge Olaf Nielsen: Teologi og filosofi i 1100-tallet . . . . .	
Thorkild Skjerbæk: Om Henrik Pontoppidan . . . . .	
Keld Zeruneith: Emil Aarestrup – den frigjorte . . . . .	

# Mål og midler i modersmålsundervisningen

Af Ole Togeby

*Der er gode argumenter for, at modersmålsundervisningen, for Danmarks vedkommende altså undervisningen i dansk, er det vigtigste fag i skolen. Ubesværet at kunne udtrykke sig klart og umisforståeligt, mundtligt og måske også skriftligt, at kunne forstå hvad andre siger og hvad der står i aviserne, at kunne stave korrekt uden at skulle bryde hovedet særligt i den anledning, og måske endda at udvikle en sans for sproglige evner over gennemsnittet, andres eller egne, for det rammende udtryk, det smukke, det morsomme, det fornyende ... Så langt kan nok de fleste være enige om, hvad de ønsker sig af modersmålsundervisningen. Men der er andre ønsker og andre idealer, bl.a. sociale og politiske. Og der er mange hensyn, bl.a. pædagogiske og økonomiske. Det er dette uhyre vigtige problem-kompleks dette projekt har taget op.*

DEN 9. november 1978 holdt daværende undervisningsminister Ritt Bjerregaard en tale for det Centrale Uddannelsesråd (CUR). Heri sagde hun bl.a.: „Det spørgsmål jeg gerne vil have besvaret lyder altså: *Hvilke mål skal vi stræbe efter i modersmålsundervisningen inden for det danske uddannelsessystem i de næste femten år, og hvad skal vi gøre for at nå dem?*“

Senere i talen, hvor hun altså pålagde CUR at lave en større undersøgelse af mål og midler i modersmålsundervisningen, sagde hun også: „Jeg vil derfor lægge rådet på sinde at sørge for at udnytte den eksisterende forskningskapacitet under arbejdet med modersmålsundervisningen“, og senere igen: „Jeg vil henstille til CUR, at I i samarbejde med Planlægningsrådet for Forskningen, dels søger at demonstrere, hvordan forskningen kan anvendes, og hvilken hjælp man kan have af en sådan videnskabelig disciplin, dels påviser betydningen af, at læreruddannelsen i modersmålsundervisningen sker under medvirken af forskere.“ CUR skulle altså udnytte forskerne, og det gjorde man ved at indbyde dem til møder og ved at udforme en række

spørgsmål til dem om modersmålsproblemer.

En række medarbejdere ved Institut Nordisk Filologi besluttede at tage denne fordring op og give et bud på mål og midler i modersmålsundervisningen. Almindelige universitetslektorer har i deres arbejdsforpligtelse indregnet ret og pligt til at forsøge og de faste lærere som deltog i projektet i færdigede deres bidrag til svaret i deres forberedelsestid. Imidlertid var også en række timelønnede undervisningsassistenter, som knyttet til instituttet, interesserede i at tage i projektet, og med bevillingen fra Selskabet for Humanistiske Forskningsråd kunne Elisabeth Engberg-Pedersen, Niels Kryger og Kirsten Rask også få honorar for deres deltagelse i projektet.

Resultatet af arbejdet blev en bog på 280 sider med titlen: *Modersmålsundervisning. Rapport fra Institut for Nordisk Filologi, Københavns Universitet*, udarbejdet af John E. Petersen, Elisabeth Engberg-Pedersen, Ole Glismann, Frans Gregersen, Erik Hans Nielsen, Niels Kryger, Ib Poulsen, Kirsten Rask, Einar Skyum-Nielsen, Harald Steensig, Anne M.

rie Soderberg, Ole Togeby og Knud Wentzel.

Og hvad svarede vi så Ritt Bjerregaard og CUR? Vi svarede i tretten kapitler, hvert af dem udformet af én eller to forskere, om mål for modersmålsundervisningen, vilkår og forudsætninger for modersmålsundervisningen og emner for modersmålsundervisningen.

I første hovedafsnit gennemgås en række forskellige typer af *mål* for modersmålsundervisningen. *Økonomisk* set skal undervisningen kvalificere arbejdskraften og sortere eleverne til forskellige pladser i et arbejdsdelt samfund. Imidlertid synes mange unge mennesker efter skolen at være sprogligt overkvalificerede til deres arbejde, således at

*Projekt:*

Mål og midler i modersmålsundervisningen i de næste femten år.

*Udført af:*

Lektor cand.phil. John E. Andersen, cand.mag. Elisabeth Engberg-Pedersen, lektor cand.mag. Otto Glismann, lektor cand.mag. Frans Gregersen, professor cand.mag. Erik Hansen, cand.mag. Niels Kryger, lektor lic.phil. Ib Poulsen, cand.mag. Kirsten Rask, cand.mag. Erik Skyum-Nielsen, lektor cand.mag. Harald Steensig, cand.mag. Anne Marie Søderberg, lektor cand.phil. Ole Togeby og lektor mag.art. Knud Wentzel.

*Institution:*

Institut for Nordisk Filologi, Københavns Universitet.

*Bevilling:*

1980: 42.000 kr.

1981: 33.201 kr.



Hvad synes Ritt Bjerregaard er nyttigt målsundervisning og i forskning?

„manglende sproglige færdigheder årsag til, men kun påskud for so *Politisk* er målet med modersmålsundervisningen at give alle lige muligheder tage i det politiske og sociale liv, i mål modarbejdes af det økonomiske er målet at indføre børnene dets normer og værdier, f.eks. i ty tryks- og betydningsformer i tekst brugsanvisning, novelle og TV-avisningens *frigørende mål* er så igen eleverne fra samfundets sproglige ved refleksion over dem.

I den faglige danske tradition har den *almene dannelse* til „hele mennesket“ mål for modersmålsundervisning efterhånden er dette mange steder CURs arbejdsopgaver, blevet reduceret teknisk kommunikative. Tank *socialdannelse* af personen til en flertal fylder af roller må opgives for ta

at målet er at give eleverne en *sociologisk fantasi* til at erkende sammenhængen mellem det individuelle og det fælles, mellem erfaring, handling og forandring, mellem det subjektive og det objektive. Endelig er det vigtigt i modersmålsundervisningen ikke at lade målet hellige midlerne. Frigørende mål kan kun nås med *undervisningsformer* der i sig selv fastholder at teksternes indhold og interessen for dette kommer før det formelle og det sproglige.

I hovedafsnittet om *modersmålsundervisningens vilkår og forudsætninger* omtales det, hvorledes vilkårene for modersmålsundervisningen i skolen ofte blokerer for de mål som sættes for denne undervisning af videnskabelige og pædagogiske retninger. I 1960'erne forsøgte dansk lærerne i gymnasiet med *nyradikal kritik* af underholdningsindustri, forbrugerisme og konformisme og pseudodemokratisk „sproglig åbning“ af teksterne, men ofte manglede eleverne forudsætninger for tekstoplevelsen som de lagde op til. I 1970'erne kunne den såkaldte *pragmatiske analyse* med sin antiautoritære og værdirelativistiske kritik af massemediernes manipulationer ikke blive vellykket, fordi den ofte blev moraliserende og isoleret og ikke havde blik for at medieforbruget hos unge var kompensation for nederlag, og værn mod voksenverdenen om samvær med jævnaldrende. Eleverne resignerede, fordi lærerne ikke var uddannet til at tage hensyn til de *psykodynamiske processer ved teksterne*. Hos alle typer af lærere kom kravet om faglig viden til at blokere for den oplevelse som ellers var kernen i litteraturens dannelsesfunktion. Den lærer der vælger at være *entertainer* med sit show bruger det faglige til at strukturere tiden, og *man-skal-kunne-sine-ting-læreren* bruger det til at kontrollere, således at tekstanalysen bliver mål i sig selv og ikke middel til oplevelsen.

På det sproglige område synes CURs tanker (i de foreløbige papirer) om undervisning i et „fælles sprog“ slet ikke realisable; de forskelle og varianter der findes i elevernes

sprog – og som ofte er grundlag for sprog – er enten rent overfladiske fænomener som ikke har nogen betydning, bu sammen med elevernes forskoleopdrag, så de ikke kan ændres, eller forårsager elevernes rolleopfattelse som ikke kan ændres ved modersmålsundervisning.

I det tredje hovedafsnit gennemgås en række emner for modersmålsundervisning de sidste årtier har opfattelsen af *hvad sprog og tekstanalyse* er, skiftet. Man bør undersøge både den opfattelse, at de tekster som analyseres kun bør udgøres af de uvurderlige nationale mesterværker og den opfattelse at alle tekster er lige gode hvis de indeholder noget. Man bør undgå både den *risikofulde analyse* måde som udnytter, men



.... og hvad synes Bertel Haarder er nyttigt i modersmålsundervisning og i forskning? Og hvem bestemmer?

analyserer det æstetiske, og den *nykritiske analyse* som analyserer og kritiserer æstetikken, men ikke udnytter den. Og endelig bør man undgå både den traditionelle sproglige analyse, der betragter *teksten som objektet* for analysen, mens virkeligheden den skildrer, glemmes, og den analysemetode der i sin interesse for virkeligheden opfatter *teksten som usynlig*. Man skal ikke blot interessere sig for den vold teksten beskriver, men også for den vold teksten selv bedriver. Det er svært at opretholde denne dialektiske analysemetode, hvor man kun kan undgå ensidighed ved vekselvis at opfatte teksten som objekt og kilde, som historisk dokument og som kilde til underholdning og nydelse, som mål i sig selv og som middel til kommunikation.

Med hensyn til *skriftlig fremstilling* er det en illusion at tro at skriftlig tekstanalyse, som de fleste opgaver i gymnasiet nu består i, kan lære eleverne funktionel sprogbrug, end-sige virke frigørende. Kun som selverkendelse kan stilskrivning siges at have en vis funktion. Stilen kan ikke være *ærligt udtryk* for afsenderen (for det private tæller ikke i den offentlige skole), ikke *sandt udsagn* om verden (for der skrives ikke om verden kun om andre tekster), ikke *relevant meddelelse* for modtageren (for læreren antages at vide alt). Man skulle derfor overveje at *forbyde dansk stil*.

Også den *grammatikundervisning* som gives i folkeskolen synes i det store og hele at være *ganske unyttig*; den er ikke nyttig for mundtlig fremstilling (der følger andre regler), ikke for læsning og tekstanalyse (som interesserer sig for andre, ikke så formelle sider af teksten), ikke for skriftlig fremstilling (der følger mere udviklede regler end grammatikken beskriver) og ikke for fremmedsprogsunder-

visningen (der alligevel har brug for regler end de danske).

Undervisningen i *sprogets forme retstavning og legnsætning*, som eller-tige for alfabetisering, skrivning og er i skolen ofte hæmmende, urefle grundlag for diskrimination og s men *kompensatorisk undervisning* og sering af normerne kan næppe ænt. Man kunne nok bruge en lettere b ortografi, men en gennemgribende *ningsreform* er teknisk næsten umulig nomisk helt uoverkommelig.

Sådan svarede vi altså CUR og I regaard. Var vi som forskningskapa med gjort nyttige? Både ja og nej. vede en afsluttende rapport hvor ( af vores rapport indgik. Det kan h afvises at CUR i sine egne afslutter vejelser over modernmålsundervisni og der har inddraget synspunkter rapport.

Der er imidlertid løbet meget van den siden Ritt Bjerregaard holdt sin er ikke blot kommet en ny under minister, men også nye partier i reg. Også den nuværende undervisnings Bertel Haarder, synes at danskund gen er noget af det vigtigste, men åbenbart ikke bruge CURs rappo han har nu selv nedsat et udvalg ti veje formålsbeskrivelsen for dansk skolen. Og på den måde kan det skues som unyttigt, at vi har brugt ressourcer til at svare på den davæ dervisningsministers spørgsmål: hv skal vi stræbe efter i modersmålsund gen inden for det danske uddannels i de næste femten år, og hvad ska for at nå dem? For „vi“ er blevet r dre.